

Міністерство культури та інформаційної політики України
КЗВО «Дніпровська академія музики» ДОР»

РОБОЧА ПРОГРАМА
НОРМАТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СУЧАСНІ ОСВІТНІ СИСТЕМИ»
кафедра оркестрових інструментів
(оркестрові духові та ударні інструменти)

Рівень вищої освіти – Другий

Ступінь вищої освіти – Магістр

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»

Спеціальність – 025 «Музичне мистецтво»

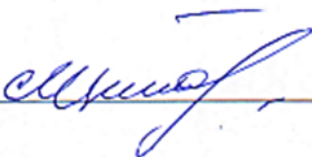
Освітньо-наукова програма – «Музичне мистецтво»

Д н і п р о
2 0 2 4

Розробник: *Лебедь В. О.* доктор філософії, доцент кафедри оркестрових інструментів

Робоча програма нормативної навчальної дисципліни «Сучасні освітні системи» відповідає стандарту другого рівня вищої освіти (ступінь «магістр») галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво», освітньо-науковій програмі «Музичне мистецтво» 2024 року, навчальним планам підготовки здобувачів освітнього ступеня «магістр» 2024 / 2025 навчального року, методичним рекомендаціям Міністерства освіти і науки України (лист 1/9-434 від 09.07.2018 року «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення»).

Гарант ОНП

Світлана ЩИТОВА

Робочу програму нормативної навчальної дисципліни «Сучасні освітні системи» другого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (ступінь «магістр») галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво» затверджено та введено в дію рішенням науково-методичної ради КЗВО «Дніпровська академія музики» ДОР» (протокол № 6 від «27» червня 2024 року).

Голова ради

Дмитро ВОЛОВИК

Робочу програму нормативної навчальної дисципліни «Сучасні освітні системи» другого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (ступінь «магістр») галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво» розглянуто і схвалено на засіданні кафедри оркестрових інструментів КЗВО «Дніпровська академія музики» ДОР» (протокол № 6 від «25» червня 2024 року).

Завідувач кафедри

Сергій ГОРОВОЙ

1. Опис навчальної дисципліни

<i>Найменування показників</i>	<i>Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень і ступінь вищої освіти</i>	<i>Характеристика навчальної дисципліни</i>
Кількість кредитів – 5	Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»	Нормативна
Загальна кількість годин – 150	Спеціальність – 025 «Музичне мистецтво»	Рік підготовки – 1-й
Тижневих годин: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 1-2	Освітньо-наукова програма – «Музичне мистецтво»	Семестр –1-й – 2-й
Співвідношення кількості аудиторних занять до самостійної роботи – 1 : 0,97	Рівень вищої освіти – Другий (освітньо-науковий)	Практичні заняття – 74 годин
Вид контролю – іспит	Ступінь вищої освіти – «магістр»	Самостійна робота студентів – 76 годин

2. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчання

Вивчення нормативної навчальної дисципліни «Сучасні освітні системи» входить до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки.

Дана дисципліна спрямована на опанування індивідуальних творчих здібностей здобувача вищої освіти, насамперед, у векторі його реалізації педагогічних навичок, шляхом напрацювання комплексу нових методів та їх взаємодії, формуванні підходів щодо викладання низки споріднених навчальних дисциплін, а також навичок роботи з академічним педагогічним репертуаром.

Метою дисципліни «Сучасні освітні системи» є професійна підготовка педагогів-музикантів до роботи в академічних професійних навчальних закладах, отримання студентами методичних, практичних знань для впевненого початку роботи в закладах музичної освіти, виховання в них ряд цінностей, якими мають бути наділені люди в сфері професійної педагогіки та сформувати зацікавленість у студентів для бажання подальшого викладання таких дисциплін як «Фах (виконавство)», «Оркестровий клас», «Клас ансамблю» та ін.

У низці **завдань** дисципліни – оволодіння майбутніми педагогами комплексом практичних, методичних та теоретичних знань щодо навчання, подальшого викладання та передачі музикантам високопрофесійних навичок володіння інструментарієм в професії «Викладач», усвідомлення ключових критеріїв і правил з успішності виконання духової музики («Оркестровий

клас»), опанування специфіки ансамблевого співу («Клас ансамблю», «Фах» (диригування) та ін., оволодіння методиками для викладання індивідуальних та групових занять.

2.3. Компетентності:

Інтегральна компетентність (ІК)

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі музичної професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій в теорії, історії музики, у педагогіці, виконавстві та характеризується невизначеністю умов і вимог.

2.3.1. Загальні:

ЗК 3. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК 5. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність);

ЗК 7. Здатність до міжособистісної взаємодії.

2.3.2. Фахові:

ФК 2. Усвідомлення процесів розвитку музичного мистецтва в історичному контексті у поєднанні з естетичними ідеями конкретного історичного періоду.

ФК 3. Здатність розробляти і реалізовувати творчі проекти по створенню /інтерпретації/ аранжуванню та перекладу музики/ звукорежисерської практики обробки звуку.

ФК 5. Здатність збирати та аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її для теоретичної, виконавської, педагогічної інтерпретації.

ФК 7. Здатність аналізувати виконання музичних творів або оперних спектаклів, здійснювати порівняльний аналіз різних виконавських інтерпретацій, у тому числі з використанням можливостей радіо, телебачення, Інтернету.

ФК 9. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність в закладах вищої освіти.

2.4. Програмні результати навчання:

ПРН 2. Володіти навичками ансамблевого музикування в групах різних складів у концертно-виконавському та репетиційному процесі.

ПРН 8. Здійснювати викладання гри на інструменті / вокалу /диригування / теорії, історії музики / композиції з урахуванням потреб здобувача освіти, цілей навчання, вікових та індивідуальних особливостей здобувача.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Система музичного виховання. Урок як форма організації діяльності викладача та студента. Світоглядні детермінанти розвитку музичної освіти від стародавніх до сучасних, враховуючи процес

модернізації, використання сучасних медіа технологій. За видами навчально-освітньої діяльності виділяють неформальну, формальну та інформальну освіту, які направлені на єдину ціль – засвоєння знань та розвиток викладача та студента, як особистості та професіонала. Де урок є методом та формою організації.

Тема 2. Рефлексивне навчання. Рефлексивне навчання, як «модель педагогічного міркування» (за Л. Шульманом) в якому відбувається осмислення та трансформація процесу навчання. Оцінка результатів освітнього процесу. Метод самовдосконалення вчителя та студента через самодетермінацію.

Тема 3. Дистанційна форма навчання в закладах мистецької освіти. Процес навчання через медіатехнології за дистанційною формою комунікації. Переваги та недоліки такого процесу навчання. Форми проведення музичних занять з дітьми та студентами, різновиди підходів до індивідуальних та лекційних занять, форми роботи та методи подолання психологічних та медійних труднощів.

Тема 4. Інноваційні системи освіти в Україні та сучасні технології (застосунки). Дистанційна форма освіти та медійність студентів потребує використання сучасних технологій. Використання онлайн дошки, застосунків (migo, jamboard, kinemaster, zoom), нотний редактор та інше для більшої уваги та зацікавленості під час онлайн уроків з дітьми та в роботі з студентами.

Тема 5. Перспективний план. Методи роботи над музичним твором. Розгляд сучасних програм та методів, аналіз з ціллю використання для роботи як для початкової мистецької освіти, так і в вищих навчальних закладах освіти: модель «Крок за кроком», авторська модель М. П. Гузика, освітня система «АЗІМУТ», рекреаційна модель, освітня модель «Довкілля», «Росток». План роботи над обраним твором розроблений разом з студентом, написання анотацій, практичні та творчі завдання з метою здобуття навички самостійної роботи. Виховання дисципліни, морально-естетичних якостей студентів.

Тема 6. Менеджмент музичного мистецтва. Арт-менеджмент. Удосконалення практичної підготовки музиканта-педагога та отримання ним знань та навичок як спеціаліста-керівника, директора, менеджера музичного колективу, чи виконавця в сфері шоу-бізнеса. Перехід до ринкових відносин не тільки в економіці, але й в культурі та освіті вимагає нового підходу до управління даним видом діяльності. Ознайомлення з даним напрямком, як невід'ємного процесу сучасного розвитку в сфері мистецтв.

Тема 7. Бінарний урок. Інтегрований урок. Майстер-клас та відкритий урок. Їх типологія. Бінарний урок, що полягає в інтеграції музичних знань, особливості міжмистецьких зв'язків, міждисциплінарні з'єднання. Майстер-клас – форма проведення заняття, як для здобувачів освіти, так і з метою розповсюдження власних напрацювань з колегами. Дані заняття потребують особливої підготовки та поділяються на декілька видів: художньо-інтерпретаційний, інструктивно-технологічний, художньо-технологічний. Відкрите заняття є демонстрацією набутого досвіду

викладача, що проводиться публічно, завчасно підготовлена форма організації, враховуючи певні методи власної роботи, присвячене вирішенню певного завдання, проблеми. Урок може бути тематичним або поточним, в кожному з уроків різні цілі та робочий процес, що відбувається в реальному часі з студентом (або групою студентів).

Тема 8. Концептуальні моделі професійної підготовки вчителя в країнах ЄС. Дослідженнями європейських вчених зазначається, що різноманітність є найхарактернішою рисою педагогічної освіти в Західній Європі. Розглянемо ключові положення концептуальних моделей професійної підготовки вчителів в країнах ЄС (Д. Фіш, Дж. Б'ютінок, А. Пірсона, Ф. Бухбургер та ін.).

Тема 9. Особистість викладача. Самовиховання як шлях до самовдосконалення. Від виховання до самовиховання, тактика та методи роботи над собою, задля спонукання вдосконалення творчої особистості студентів. Якщо викладач вищої школи хоче йти в ногу з сучасністю, рости разом зі своїми студентами, йому необхідно накопичувати в собі навички, звички безперервної жаги до знань у процесі професійного самовиховання.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва розділу і теми	Кількість годин					
	Усього	У тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Індив.	Сам.р.
Тема 1. Система музичного виховання. Урок як форма організації діяльності викладача та студента.						
Розвиток музичної освіти від стародавніх до сучасних.	8	4				4
Процес модернізації в музичній освіті	8	4				4
Урок як форма організації діяльності викладача та студента.	4	2				2
Сучасні медіатехнології в системі музичної освіти	8	4				4
<i>Разом за темою 1</i>	<i>28</i>	<i>14</i>				<i>14</i>
Тема 2. Рефлексивне навчання.						
«Модель педагогічного міркування» (за Л. Шульманом)	4	2				2
Метод самовдосконалення вчителя та студента через самодетермінацію.	8	4				4
Рефлексивне навчання, критичне навчання.	4	2				2
Творчий підхід при обиранні репертуару для студентів з дисциплін “Диригування”, “Хор”	10	4				6
<i>Разом за темою 2</i>	<i>26</i>	<i>12</i>				<i>14</i>
Тема 3. Дистанційна форма навчання в закладах мистецької освіти.						
Дистанційна форма комунікації	4	2				2

Різновиди підходів до індивідуальних та лекційних занять при дистанційному навчанні.	8	2				2
Форми роботи та методи подолання психологічних та медійних труднощів.	8	4				4
<i>Разом за темою 3</i>	<i>16</i>	<i>8</i>				<i>8</i>
Тема 4. Інноваційні системи освіти в Україні та сучасні технології (застосунки).						
Інноваційні системи освіти в Україні	4	2				2
Використання онлайн дошки, застосунків (miro, jamboard, kinemaster, zoom), нотний редактор та інше на уроках музики.	8	4				4
Діалог на онлайн уроках, як метод психологічної зближеності на онлайн уроках.	4	2				2
<i>Разом за темою 4</i>	<i>16</i>	<i>8</i>				<i>8</i>
Тема 5. Перспективний план. Методи роботи над музичним твором.						
Сучасні програми та методи, аналіз з метою використання в мистецькій освіті.	8	4				4
Перспективний план. Методи роботи над музичним твором.	4	2				2
Авторська інтерпретація художнього твору.	8	4				4
<i>Разом за темою 5</i>	<i>20</i>	<i>10</i>				<i>10</i>
Тема 6. Менеджмент музичного мистецтва. Арт-менеджмент.						
Удосконалення практичної підготовки музиканта-педагога та отримання ним знань та навичок як спеціаліста-керівника, директора, менеджера музичного колективу, чи виконавця в сфері шоу-бізнеса.	8	4				4
Ринкових відносин в культурі та освіті. Ознайомлення з даним напрямком, як невід'ємного процесу сучасного розвитку в сфері мистецтв.	8	4				4
<i>Разом за темою 6</i>	<i>16</i>	<i>8</i>				<i>8</i>
Тема 7. Бінарний урок. Інтегрований урок. Майстер-клас та відкритий урок. Їх типологія.						
Бінарний урок, особливості міжмистецьких зв'язків, міждисциплінарні з'єднання.	4	2				2
Майстер-клас та відкритий урок – форма проведення заняття. Їх типологія.	4	2				2
<i>Разом за темою 7</i>	<i>8</i>	<i>4</i>				<i>4</i>
Тема 8. Концептуальні моделі професійної підготовки вчителя в країнах ЄС.						
Риси педагогічної освіти в Західній Європі.	4	2				2

Концептуальні моделі професійної підготовки вчителів в країнах ЄС (Д. Фіш, Дж. Б'ютінок, А. Пірсона, Ф. Бухбургер та ін.).	8	4				4
<i>Разом за темою 8</i>	12	6				6
Тема 9. Особистість викладача. Самовиховання як шлях до самовдосконалення.						
Від виховання до самовиховання, тактика та методи роботи над собою, як викладача мистецької освіти.	4	2				2
Професійне самовиховання. Сучасність педагогічної діяльності.	4	2				2
<i>Разом за темою 9</i>	8	4				4
Всього годин	150	74				76

6. Теми лабораторних занять навчальним планом не передбачені

7. Самостійна робота

Назва розділу і теми	Всього годин
Тема 1. Система музичного виховання. Урок – як форма організації діяльності викладача та студента.	14
Тема 2. Рефлексивне навчання.	14
Тема 3. Дистанційна форма навчання в закладах мистецької освіти.	8
Тема 4. Інноваційні системи освіти в Україні та сучасні технології (застосунки).	8
Тема 5. Перспективний план. Методи роботи над музичним твором.	10
Тема 6. Менеджмент музичного мистецтва. Арт-менеджмент.	8
Тема 7. Бінарний урок. Інтегрований урок. Майстер-клас та відкритий урок. Їх типологія.	4
Тема 8. Концептуальні моделі професійної підготовки вчителя в країнах ЄС.	6
Тема 9. Особистість викладача. Самовиховання як шлях до самовдосконалення.	4
Всього годин:	76

8. Індивідуальні завдання

1. Робота з інформаційними джерелами.
2. Перегляд майстер-класів та відкритих уроків.
3. Реферування літератури за обраними творами.
4. Написання розгорнутої аналітичної роботи у вигляді анотації.
5. Читання фахової літератури.
6. Підбір репертуару для хору та студенту-диригенту.
7. Написання плану уроку, конспекту відкритого уроку, майстер-класу.

9. Методи та технології навчання

Вивчення нормативної навчальної дисципліни «Сучасні освітні системи» передбачає поєднання різних методів і технологій викладання. Серед них активні методи, наочні (ілюстрування, демонстрування, перегляд відеороликів), праця з навчально-методичними книгами, науковими статтями та електронними ресурсами (конспектування, тезування, анотування); методи організації та проведення самостійної роботи (виконання проєктів, індивідуальних та творчих завдань); робота з фаховою літературою, написання плану уроку та пошуку репертуару.

10. Методи та критерії оцінювання

Методи оцінювання запланованих програмних результатів навчання: перевірка засвоєння матеріалу вибіркових тем курсу згідно з тематичним планом шляхом виконання самостійних та практичних завдань (поточний контроль, екзамен наприкінці 2 семестру (підсумковий контроль).

Рівнева оцінка Підстави для встановлення конкретної оцінки за виконану роботу, виявлені знання і вміння студента:

Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)

Студент глибоко й впевнено засвоїв весь матеріал, послідовно, логічно вірно його відтворює, може пов'язати теоретичні та практичні сторони техніки диригування та художнього задуму, вільно відповідає на нестандартні запитання, показує знання монографічного матеріалу, вірно обґрунтовує наукові поняття, володіє навичками виконання практичних завдань, виявляє вміння самостійно узагальнювати матеріал. Студент досконало володіє технікою, яка підпорядкована яскравому втіленню стилю, змісту та емоційно-образній сфері творів програми; демонструє великий діапазон звукових барв, відчуття форми, метро-ритмічної структури, розуміння особливостей фразування, артикуляції, вільне володіння штриховою технікою. Студенту притамані артистизм і яскравість виконання, акторська образність, вишуканий смак, вільне використання засобів музичної виразності.

Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)

Студент вільно володіє навчальним матеріалом, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід. Студент демонструє високий рівень складності програми; зріле, переконливе виконавське мислення та розуміння стилю; високу стабільність виконання; органічний та сформований артистизм.

Добре (в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)

Студент знає програмний матеріал, не допускає суттєвих недоліків у відповіді, може вірно використовувати теоретичні положення й володіє навичками при виконанні практичних завдань. Творчі виступи: відповідні до стилю і змісту твору інтонаційна образність, емоційність; ритмічна організованість і дисципліна; відсутність текстових помилок; стрій та

необхідні мінімальні якості виконання. Виступ має певні недоліки, наприклад: недостатня переконливість передачі змісту або художньо-образної сфери твору; техніка задовільна, але недостатньо підпорядкована художнім особливостям твору; мають місце певні недоліки інтонації, метро-ритму, тощо; виконання недосконале у відношенні форми та деталей твору.

Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)

Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях. Для оцінювання творчих виступів: в цілому достатньо стабільна якість виконання, швидка реакція на помилки, яка допомагає контролювати виконання, точний ритм, темп відповідає композиторським вимогам, відчутне почуття форми та деталей твору. Присутнє неякісне звуковидобування та непродумане фразування, хитка інтонація.

Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)

Студент засвоїв лише основний матеріал, але погано орієнтується в окремих положеннях, припускається помилок або неточностей у формулюваннях, порушує логіку та послідовність у викладенні програмного матеріалу та має складнощі при виконанні практичних завдань. Для оцінювання творчих виступів: студент має формальне, непереконливе виконавське мислення та розуміння стилю, недосконалу технічну майстерність. Стабільність виконання часткова, рівень складності програми середній. Технічна майстерність недосконала, невиразний артистизм.

Незадовільно (з можливістю повторного складання)

Студент не володіє знаннями щодо значної частини програмного матеріалу, припускається суттєвих помилок, з великими труднощами виконує практичну роботу. Програма виконується недостатньо стабільно, з великою кількістю помилок, зупинками. Студент не вміє відтворити художній зміст твору.

Недостатньо (з обов'язковим повторним курсом)

Студент не володіє знаннями щодо значної частини програмного матеріалу, припускається суттєвих помилок, з великими труднощами виконує практичну роботу. Для оцінювання творчих виступів: неспроможність виконати програму. Слабо виражене знання музичного тексту. Мінімальні технічні навички.

11. Методичне забезпечення

- 12.1. Наукові видання, статті, монографії.
- 12.2. Друковані та електронні нотні матеріали.
- 12.3. Навчальні посібники з фаховими конспектами лекцій та практичних рекомендацій.
- 12.4. Музична література.
- 12.5. Методична література .
- 12.6. Відео та аудіоматеріали.

12. Рекомендована література

Основна

1. Апатский В.Н. Основы теории и методики духового музыкально-исполнительского искусства. Учебное пособие. К/, НМАУ ім. П.И. Чайковского, 2006. 432 с.
2. Апатский В.Н. Теоретичні основи гри на духових інструментах: автореф. дис. ... докт. мистецтвознавства: спец. 17.00.02 Театральне мистецтво / Київська державна консерваторія ім. П. І. Чайковського. К., 1993. 45 с.
3. Апатский В. Н. Актуальные проблемы духового музыкально-исполнительского искусства. К., Задруга, 2013. 588 с.
4. Апатський В. М. Імпровізація в сучасному духовому виконавстві. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України* : [Зб. матеріал. Всеукр. наук.-практ. конф.]. Вип. 2. Рівне : Волинські обереги, 2007. С. 13–15.
5. Богданов В.О. Шляхи розвитку духового музичного мистецтва в Україні (від витоків до початку ХХ століття) : автореф. дис. ... докт. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво. К., 2008. 32 с.
6. Богданов В.О., Богданова Л.Д. Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ століття. Т. 1 . Харків : Сілічева С. О., 2013. 384 с.
7. Буркацький З.П. Особистісно орієнтований підхід до віртуозності кларнетиста : [Навч. посібник] Одеса : Друкарський дім, 2010. 166 с.
8. Громченко В. В. Духове соло в європейській академічній композиторській та виконавській творчості ХХ – початку ХХІ ст. (тенденції розвитку, специфіка, систематика). К/–Дніпро: ЛІРА, 2020. 304 с.
9. Карп'як А. Я. Концепційні засади художнього мислення сучасного флейтиста : [Монографія]. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 2013. 378 с.
10. Кравченко Н. Ю. Феномен медитативності у флейтовій музиці епохи пост-авангарду: дис... доктора філософії. ОНМА ім. А. В. Нежданової: Одеса, 2022. 214 с.

Допоміжна

1. Апатский В.Н. Камерный ансамбль и воспитание оркестрового музыканта. Дослідження, досвід, спогади. Вип. 6. К.: Київська середня спеціальна музична школа ім. М.В. Лисенка, 2005. С. 143–153.
2. Буркацький З. Про розвиток пальцевої техніки кларнетиста. *Музичне виконавство. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Вип. 3. К., 1999. С. 44–53.

3. Вовк Р.А. Історія, акустична природа і виразні можливості аплікатури кларнета: дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 7.00.03 Музичне мистецтво К., 2004. 204 с.
4. Гишка І. Базінг: історія та генезис (до питання методики навчання гри на мідних духових інструментах). *Музичне виконавство. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Вип. 18. К., 2001. С. 282–289.
5. Давидов М. Теорія формування виконавської майстерності в працях українських дослідників. *Музичне виконавство. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Вип. 3. К., 1999. С. 7–22.
6. Мюльберг К.Э. Путь к совершенству игры на кларнете. Одесса: КП ОГТ, 2003. 86 с.
7. Посвалюк В.Т. Історія виконавства на трубі. Київська школа (друга половина ХІХ–ХХ століття) : [Навчальний посібник]. К. : КНУКіМ, 2005. 158 с.
8. Посвалюк В.Т. Труба в епоху бароко. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Вип. 83. К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2009. С. 12–20.
9. Посвалюк В.Т. Методика оволадення верхнім регистром на трубе : [Учебное пособие]. К. : НМАУ им. П.И. Чайковского, 2013. 60 с.
10. Посвалюк К.В. Творча діяльність Миколи Бердієва у контексті розвитку виконавства на трубі в Україні (1940–1980-ті роки) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво. К., 2016. 19 с.

10. Інформаційні ресурси

1. Arnold Jacobs: Song and Wind. URL; [www.http://rutracker.org](http://rutracker.org)
2. Дніпропетровська обласна універсальна бібліотека URL; www.libr.dp.ua